

Микола Степаненко

НОВИЙ ЗАЖИНОК У ЦАРИНІ ДОСЛІДЖЕННЯ НАРОДНОЇ МУДРОСТІ

Рецензія на монографію: Калько В. Українські паремії: семантика, синтактика, прагматика : монографія / Валентина Калько. – Черкаси : Видавець Чабаненко Ю. А., 2019. – 562 с.

Чільне місце в сучасній лінгвістиці посідає проблематика досліджень ідіостічного в мові та культурі, аналіз етносвідомості в проекції на мовні явища та комунікативні процеси. Один із підходів до розв'язання цієї різноаспектної проблеми репрезентовано в монографії Валентини Калько «Українські паремії: семантика, синтактика, прагматика», у якій на основі комплексного дослідження прислів'їв і приказок української мови узагальнено результати студіювання особливостей паремійної вербалізації етнічних засадничих світоглядних позицій їхніх носіїв. Аналіз паремійного матеріалу з опертям на принципи традиційного мовознавства, етнолінгвістики, лінгвокультурології та лінгвокогнітології дав змогу авторці з'ясувати місце і роль паремій у когнітивній базі народу-носія, установити значення цих одиниць як фрагментів мовної картини світу.

Прислів'я та приказки – це, з одного боку, мікротексти відповідного жанру фольклору, а з іншого – мовні одиниці, що становлять типові зразки реченневих структур символічного змісту. Якщо зважати на те, що будь-яка мовна одиниця, функціуючи в суспільному мовному середовищі, має як лінгвістичне, так і соціально-культурне значення, то паремія завдяки своїй лінгвоментальній природі максимально нівелює перше і всіляко вколоричує друге. Будь-яка формальна провербіальна модель служить лише лінгвальним сигналом для соціально-культурної семантики. Саме з цих позицій підходить до розгляду паремій Валентина Володимирівна. Основну мету своєї розвідки дослідниця вбачає в характеристиці українських паремій з огляду на три виміри семіозису, що передбачають когнітивну реконструкцію глибинної семантики прислів'їв, з'ясування їхніх функцій у тексті як синтактику та спрямованості на інтерпретаторів як прагматику. А отже, актуальність теми дослідження Валентини Калько зумовлена передовсім нагальною потребою вивчення паремійного фонду української мови з урахуванням не лише традиційних дослідницьких підходів, а й набутків новітніх – когнітивної та функційно-прагматичної лінгвістичних парадигм, які розглядають мовні знаки в зорієнтованості на структуру знань про позначене, репламентують особливості їхнього функціонування в тексті

та специфіку комунікативного спрямування на інтерпретатора. Водночас своєчасність рецензованої студії детермінована й відсутністю в лінгвоукраїністиці робіт, котрі репрезентують комплексний погляд на паремії через їхню семантику, синтактику, прагматику.

Свої наукові завдання, що укладують мету, дослідниця реалізує в п'ятьох розділах монографії, де розглядає теоретичні й методологічні засади вивчення паремій, особливості формування глибинної семантики українських прислів'їв, їхню роль в організації й забезпеченні текстових категорій, специфіку прагматики прислів'їв.

У першому розділі проаналізовано теоретичні проблеми української пареміології, зокрема визначено лінгвістичну природу терміна «паремія» як об'єднаної номінації прислів'їв і

приказок. Установлено й схарактеризовано інтегральні ознаки паремій: етнокультурну маркованість, прецедентність, відтворюваність і стабільність, глибинну змістову природу, стислість і чіткість, прагматичність, текстово-дискурсивну зануреність. Обґрунтовано природу паремій як мовних знаків, що інтегрують семантику і форму висловлення, функціують як відтворювані прецедентні феномени в тексті й містять інтерпретаційну прагматичну настанову.

Другий розділ присвячено з'ясуванню методологічних засад студіювання українських паремій, формулюванню постулатів когнітивного проектування семантики прислів'їв. У ньому випрацьовано та окреслено основні етапи застосування методики когнітивного моделювання семантики українських паремій, метою якої є встановлення як буквального, так і глибинного змісту. Обґрунтовано доцільність та ефективність використання контекстуально-інтерпретаційного і прагматичного аналізу прислів'їв.

У третьому розділі представлено результати дослідження першого виміру лінгвосеміозису українських паремій – семантики, зокрема виокремлено й схарактеризовано типи когнітивних моделей, що визначають інтерпретацію семантики прислів'їв: пропозиційний, метафорично-асоціативний і модусний. Описано спектр значень паремій пропозиційної проєкції, встановлено їхню системну багатозначність, синонімічність, варіативність; реконструйовано глибинну семантику паремій асоціативно-метафоричної проєкції з ідентифікуванням актуалізованих в українських прислів'ях донорських доменів; з'ясовано специфіку інтеграції різних механізмів етносвідомості в українських пареміях змішаного (пропозиційно-метафоричного) та парадоксального типів.

Четвертий розділ репрезентує другий вимір семіозису українських паремій – синтактику. У ньому схарактеризовано особливості функціонування прислів'їв у тексті, з'ясовано їхню роль у процесі конституювання текстових категорій: зв'язності, цілісності, дискретності, інформативності, континууму, антропоцентричності, інтертекстуальності, описано специфіку паремійної реалізації лінгвостилістичних функцій.

У п'ятому розділі досліджено третій вимір семіозису українських паремій – прагматику. Доведено прагматичну зорієнтованість українських прислів'їв, що мають власну іллокуцію мовленнєвих актів, зокрема репрезентативів, директивів й експресивів. Новітнім у цьому розділі є аналіз паремій як непрямих мовленнєвих актів, встановлення співвідношення іллокуції й іллокутивної сили паремійних висловлень.

У висновках узагальнено результати дослідження з докладним з'ясуванням кожного завдання та окреслено перспективи подальшого інтерпретування українських паремій у семантико-когнітивному та функційно-прагматичному аспектах.

Монографія Валентини Калько, безперечно, має новаторський характер, що полягає в комплексному, усебічному дослідженні українських паремій як мовних знаків, які інтегрують семантику, запрограмовану на когнітивні механізми етносвідомості, реалізацію категорійних і лінгвостилістичних функцій у тексті й спрямованість на інтерпретатора. Синтез класичних і новітніх підходів до вивчення паремійного фонду

української мови, а також установлені в процесі аналізу семантичні, синтактичні й прагматичні особливості прислів'їв дали змогу започаткувати в межах пареміології нові наукові напрями – семантико-когнітивну та функційно-прагматичну пареміологію.

Особливо слід наголосити на обширі фактичного матеріалу: близько 25 тисяч українських паремій, дібраних зі збірників прислів'їв та приказок, тлумачних і фразеологічних словників; крім того, для аналізу контекстуального вживання прислів'їв було залучено 224 твори української літератури XIX–XXI сс. Це в поєднанні з широким методологічним арсеналом роботи, що суміщає традиційні та новітні методи й методики, дало дослідниці підстави для достовірних висновків щодо виявлення етнокультурних особливостей у паремійному матеріалі, виокремлення національної специфіки українських прислів'їв, виокремлення ідіоетнічних стереотипів.

Загалом монографія Валентини Калько охоплює чимало злободенних для сучасного мовознавства питань, значно поглиблює теоретичні концепції, пов'язані з дослідженням етнічного культурного простору крізь призму мови й дискурсу, репрезентує новий підхід до когнітивно-семантичного, функційно-прагматичного, лінгвокультурологічного аналізу прислів'їв та приказок.

Комплексний аналіз українських паремій сприяє уточненню їхнього статусу з-поміж одиниць мовної системи, поглиблює розуміння їхньої прагматики крізь призму взаємодії мови й культури, ціннісних доміант, закодованих у продуктах усної народної творчості. Спостереження за специфікою формування глибинної семантики прислів'їв збагачують сучасну етнолінгвістику та лінгвокультурологію, дають матеріал для типологічних студій, що вможливить об'єктивізацію зв'язку знаків із психоментальними механізмами етносвідомості. Дослідження робить внесок до проблем функціонування паремій у тексті та вбудованості в текстові категорії, розширює можливості вивчення лінгвостилістичної ролі прислів'їв у створенні виразності, образності, експресивності художніх творів. Матеріали роботи сприятимуть подальшому розробленню теорії мовленнєвих актів, увиразненню їхньої диференціації на прямі й непрямі й удокладненню їхньої специфіки.

Результати дослідження – це вагомий внесок у подальше вивчення прислів'їв української мови, що наближає створення загальної теорії пареміології. Вони будуть корисними не лише лінгвістам, а й усім, хто цікавиться функціонуванням мови як складника культури, зокрема культурологам та етнопсихологам.

Загалом позитивно оцінюючи монографію, висловимо й деякі міркування як неодмінні атрибути будь-якого рецензування. Так, висвітлюючи питання про трансформацію паремій-цитат, авторка виокремлює чотири різновиди: зміна лексичного складу, унаслідок чого відбувається зміна паремійного глибинного змісту; зміна граматичних форм слова зі збереженням глибинного змісту; зміна граматичного типу речення (або синтаксична трансформація, унаслідок якої, на нашу думку, відбуваються видозміни синтаксичної організації паре-

мій, зокрема: зміна комунікативної настанови, характеру предикативних відношень, модального плану, інверсія, що варто було б диференціювати й проілюструвати) та контамінація двох прислів'їв. Водночас, крім наведених різновидів, слід було б звернути увагу на потужно представлені в художніх і публіцистичних текстах структурно-семантичні трансформації, що зумовлюють зміни конституентного складу паремій зі збереженням або зі зміною кількості компонентів. Заслужують на увагу й випадки лексичної заміни компонентів, або субституції, що передбачає цілеспрямовану їхню заміну функційно схожими одиницями, зокрема спільнокореневим словом, синонімом, співзвучним елементом, лексемою іншого семантичного розряду.

Про такі важливі аспекти розглядуваної проблеми, як знакову природу паремій, стилістичні функції українських народних прислів'їв і приказок, метафору як засіб образної експлікації глибинного змісту, можна говорити багато позитивного. І це заслужено, бо Валентина Володимирівна до тонкощів заглибилася в кожен із них, розставила важливі теоретичні акценти, підкріпила їх переконливими прикладами. Маємо в цьому зв'язку перспективне побажання: як додаток до монографії варто було б укласти паремійний словник тлумачного типу. Він добре послугує лінгвістам, пареміологам, етнографам, широкому колу українознавців. Висловлені побажання слід розглядати як вектори подальшого поглибленого вивчення порушених у дослідженні проблем.

Ганна Радько

КРУГООБІГ ДОБРА І ЗЛА, ЛЮБОВІ Й НЕНАВИСТІ У КНИЗІ МАЛОЇ ПРОЗИ НАТАЛКИ ФУРСИ

Рецензія на збірку: Фурса Н. Зінське щеня: оповідання та новели / Наталка Фурса. – Полтава : Дивосвіт, 2017. – 184 с.

Після певних життєвих «поворотів» відома українська поетеса Наталка Фурса раптом залишає журналістську й редакторську роботу, місто (Полтаву) і переїжджає в сільську місцевість (селище Ромодан Миргородського району). Повертається до свого роду, своїх прародів... Зникає з основних міських літературних новин. Зрідка з'являється в обласному центрі, як-от на презентацію своєї всуціль афористичної, місткої думкою, як японські хоку чи танку, книги строф «Пилок і пил» (2015).

Наталка й раніше захоплювала своєю філософічною заглибленістю в суть нашого Буття. Таке серйозне враження справила на мене її поетична драма «Страсті по Страті» (2000, 2001), що продемонструвала суспільству, критикам і читачам поезію як прояв сильної Жінки в сучасному світі, котра попри все може залишатися жіночною. У ній авторка по духу посестра Анни Ахматової та Ліни Костенко. Це видання разом із «рубіжною», з погляду мисткині, наступної книги віршів «Нічого, крім повторень» (2004) стало квінтесенцією і підсумком перейденого на той час духовного і творчого шляху журналістки, письменниці й Людини.

Якою ж моя була радість побачити весною 2018 року в нашій (унікальній на теренах України!) книгарні «Полтавська книга» новий творчий доробок Наталки Фурси. Інтрига – на палітурці поряд із назвою читаю дефініцію жанру цього видання: оповідання та новели. Ця несподіванка викликала великий інтерес. Не вагаючись, придбала книгу й заглибилась у її читання... Ділюсь своїм захопленням

і враженням із відомою журналісткою й поетесою Лідією Віценею. Виявляється, кілька новел Наталки друкувалися на літературній сторінці нашої обласної газети «Зоря Полтавщини». Розумію, що українська